

Теорія та методика навчання

УДК: 378.637:016:78.432-053

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16419047>

Діагностичний етап комплексного формування музичного слуху студентів факультетів мистецтв в умовах інтегративного навчання

Лю Хунюй

аспірант факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0009-0005-6513-4311>

Прийнято: 18.04.2025 | Опубліковано: 29.04.2025

Анотація. У статті розглянуто проблему комплексного формування музичного слуху студентів факультетів мистецтв в умовах інтегративного навчання. З'ясовано, що однією з передумов успішності фахового навчання студентів факультетів мистецтв є добре розвинений музичний слух, без якого неможливо повноцінно формувати музичну грамотність, виразність виконання, імпровізаційні, композиційні навички тощо. Визначено, що ефективне формування музичного слуху в студентів факультетів мистецтв як єдиного музично-слухового комплексу його різновидів (гармонійного, мелодійного, тембрового, метро-ритмічного тощо), потребує комплексного підходу як на теоретичному рівні, так і під час проведення експериментальної роботи.

Для максимальної вірогідності отриманих експериментальних результатів акцентовано на важливості встановлення рівнів сформованості музичного слуху як на початковій фазі інтегративного фахового навчання, так

і на заключних його етапах. З метою педагогічної діагностики, спрямованої на з'ясування в студентів факультетів мистецтв стану сформованості ладово-гармонічного, перцептивно-мелодичного та темброво-динамічного структурних компонентів музичного слуху, обрано та реалізовано відповідний діагностичний інструментарій. Це: бінарні методи, метод сольфеджування, слуховий диктант, метод експертної оцінки, метод ладово-функціонального аналізу партитур, метод порівняльного аналізу регістрових, фактурних, темпоритмічних елементів тембру та ін.

Узагальнення результатів діагностичного етапу засвідчило переважання низького рівня (37,28%) сформованості музичного слуху в студентів факультетів мистецтв над середнім (48,39 %) та високим (14,33 %) рівнями, що підтверджує доцільність розроблення авторської методики формування різновидів музичного слуху студентів факультетів мистецтв в умовах інтегративного навчання.

Ключові слова: музичний слух, музично-слуховий комплекс, комплексний підхід, педагогічна діагностика, бінарні методи, інтегративне навчання, методика, студенти факультетів мистецтв.

The diagnostic stage of comprehensive musical ear training for students of arts faculties in the context of integrative learning

Liu Hongyu

Postgraduate Student,

Faculty of Arts named after Anatoly Avdievsky,

Dragomanov Ukrainian State University,

Kyiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0005-6513-4311>

***Abstract.** The article discusses the problem of comprehensive development of musical hearing in students of arts faculties in the context of integrative learning. It has been established that one of the prerequisites for the success of professional training of students of arts faculties is a well-developed musical ear, without which it is impossible to fully develop musical literacy, expressiveness of performance, improvisational and compositional skills, etc. It has been determined that the effective development of musical hearing in students of arts faculties as a single musical-auditory complex of its varieties (harmonic, melodic, timbral, metrorhythmic, etc.) requires a comprehensive approach both at the theoretical level and during experimental work.*

For maximum reliability of the experimental results, emphasis is placed on the importance of establishing levels of musical ear development both at the initial stage of integrative professional training and at its final stages. For pedagogical diagnostics aimed at determining the state of development of the modal-harmonic, perceptual-melodic and timbre-dynamic structural components of musical hearing in students of arts faculties, appropriate diagnostic tools were selected and implemented. These include binary methods, solfeggio method, auditory dictation, expert assessment method, modal-functional analysis of scores, comparative analysis of register, texture, tempo-rhythmic elements of timbre, etc.

The summary of the results of the diagnostic stage showed that the low level (37.28%) of musical ear development in students of arts faculties prevailed over the average (48.39%) and high (14.33%) levels, which confirms the feasibility of developing an author's methodology for the formation of types of musical hearing in students of arts faculties in the context of integrative learning.

***Keywords:** musical ear, musical-auditory complex, comprehensive approach, pedagogical diagnostics, binary methods, integrative learning, methodology, students of arts faculties.*

Постановка проблеми. Сучасні реалії розвитку педагогіки мистецтва у контексті глобальних змін освітнього простору України обумовлюють постійне оновлення суспільних вимог до фахового навчання студентів факультетів мистецтв, на яких покладена важлива місія формування духовної культури підростаючого покоління. Виконання означених вимог вимагає перманентного вдосконалення фахового навчання майбутніх фахівців у сфері музичного мистецтва, зокрема, в частині інтенсифікації розвитку музично-творчих здібностей, серед яких чільне місце займає музичний слух.

Як відомо музичний слух відноситься до спеціальних музичних здібностей людини, що може формуватися, розвиватися й вдосконалюватися в процесі фахового навчання студентів факультетів мистецтв. Саме всебічно розвинений музичний слух відіграє провідну роль у професійному становленні особистості педагога-музиканта. З цих позицій актуалізується проблема формування музичного слуху студентів факультетів мистецтв як однієї з передумов успішності їх фахового навчання, оскільки без добре розвиненого музичного слуху неможливо повноцінно формувати музичну грамотність, виразність виконання, імпровізаційні, композиційні навички тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми розвитку художньо-творчих, музичних здібностей учнів (студентів), з-поміж яких особливого значення набуває проблема розвитку музичного слуху, присвятили свої праці багато як українських, та і зарубіжних дослідників, зокрема А. Болгарський, Т. Горобець, В. Шкоба [2]; Г. Васильєва [3]; І. Гринчук, О. Бурська [5]; О. Заїка [6]; А. Кифенко [8]; О. Коваль [9]; Н. Мозгальова [11]; О. Хоружа [13]; З. Цибульник [14]; Е. Гордон [16]; З. Кодаї [17]; К. Сішор [18]; Д. Левітін [19]; П. Хіндеміт [20] та ін.

Науковці-дослідники, педагоги-музиканти та викладачі-практики зазвичай розглядають проблему розвитку музичного слуху в контексті розвитку музичних здібностей, визначаючи їх як спеціальні здібності особистості. З цих позицій

дослідники стверджують, що цей феномен може формуватися, розвиватися й удосконалюватися у спеціально створених умовах музичної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз праць з окресленої проблеми засвідчив, що ефективний розвиток музичних здібностей має носити комплексний характер, забезпечуючи формування різновидів музичного слуху, які відповідають означеним музичним здібностям як складових єдиного музично-слухового комплексу. За цих умов потребує, на наш погляд, вирішення проблеми формування музичного слуху в студентів факультетів мистецтв на засадах комплексного підходу. Це зумовлюється тим, що теоретичне обґрунтування проблеми має доповнюватися експериментальною перевіркою представлених теоретичних позицій. Зокрема, комплексне використання діагностичних завдань для виявлення у респондентів висхідної динаміки сформованості різновидів музичного слуху потребує окремого дослідження, що й стало темою даної статті.

Метою статті є представлення педагогічної діагностики комплексного формування музичного слуху студентів факультетів мистецтв в умовах інтегративного навчання. Для досягнення мети було поставлено низку **завдань**: обґрунтування проблеми формування музичного слуху студентів факультетів мистецтв як осмисленого єдиного музично-слухового комплексу його різновидів; проведення діагностичних зрізів щодо рівнів сформованості ладово-гармонічного, перцептивно-мелодичного та темброво-динамічного структурних компонентів музичного слуху з використанням відповідного діагностичного інструментарію; аналіз результатів констатувального експерименту.

Виклад основного матеріалу. Як ми вже зазначали, формування музичного слуху студентів факультетів мистецтв як осмисленого єдиного музично-слухового комплексу його різновидів (гармонійного, мелодійного, тембрового, метро-ритмічного, поліфонічного тощо), доречно вважати основою розвитку музичних здібностей студентів в цілому.

З метою упровадження авторської методики формування музичного слуху в студентів факультетів мистецтв у процесі інтегративного навчання, а також для перевірки ефективності цієї методики, було проведено дослідно-експериментальну роботу, яка являла собою організовану послідовність констатувального, формувального та контрольного етапів експерименту.

Для дослідно-експериментальної роботи, в якій було задіяно 370 студентів музичних та музично-педагогічних закладів вищої освіти (ЗВО) України, було відведено термін з 2022 по 2024 н. рр. Статистичні підрахунки здійснювались на підставі методики педагогічних вимірювань, представленої С. Гончаренком у посібнику для аспірантів «Педагогічні дослідження: методичні поради молодим науковцям» [4, с. 219], за формулою $M = \frac{x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n}{n} = \frac{\sum x_i}{n}$

Принциповою позицією нашого дослідження було залучення студентів всіх курсів – як майбутніх бакалаврів, так і магістрантів. Адже для максимальної вірогідності отриманих результатів було важливим встановлення рівнів сформованості музичного слуху як на початковій фазі інтегративного фахового навчання, так і на заключних його фазах, зокрема, в магістратурі.

Провідна *ціль* констатувального етапу експерименту – визначення на підставі педагогічної діагностики існуючого в студентів стану сформованості музичного слуху. У констатувальному експерименті взяли участь студенти факультетів мистецтв різних ЗВО України (321 ст.). Статистичні підрахунки під час констатувального експерименту обчислювались на основі розроблених критеріїв та показників сформованості структурних компонентів досліджуваного феномена.

Для педагогічної діагностики, спрямованої на з'ясування в студентів факультетів мистецтв стану сформованості *ладово-гармонічного, перцептивно-мелодичного та темброво-динамічного* структурних компонентів музичного слуху було обрано і реалізовано відповідний діагностичний інструментарій.

Зокрема, для проведення діагностичних зрізів щодо рівнів сформованості *ладово-гармонічного* структурного компоненту музичного слуху студентів факультетів мистецтв було застосовано діагностичні завдання, які базувалися на таких *методах*: метод усного слухового аналізу послідовностей гармонічних інтервалів, акордових послідовностей, кадансових зворотів; слуховий диктант; діагностично-творче завдання «Угадай лад»; метод експертної оцінки; метод аналізу результатів поточної та підсумкової атестації з навчального курсу «Сольфеджіо» у частині слухового аналізу; метод ладово-функціонального аналізу хорових та оркестрових партитур та ін.

Для проведення діагностичних зрізів щодо рівнів сформованості *перцептивно-мелодичного* структурного компоненту музичного слуху студентів факультетів мистецтв було застосовано діагностичні завдання, які базувалися на *бінарних методах* (детальне обґрунтування бінарної класифікації методів належить вітчизняному вченому-дидакту А. Алексюк [1]). Це: інтеграція методів демонстрації одноголосно викладеної мелодії із методом усного та письмового поточного аналізу її структури; інтеграція методів почергового інструментального та вокального виконання музичних фраз або музичних речень у процесі опрацювання інструментальних, диригентсько-хорових та вокальних творів; метод сольфеджування одноголосних інструктивних музичних зразків з листка, вокальних партій, хорових партій з урахуванням їх художньо-образного змісту; метод усного оцінювання якості інтонування музичних зразків, що застосовуються після їх сольфеджування та ін.

Для проведення діагностичних зрізів щодо рівнів сформованості *тембрально-динамічного* структурного компоненту музичного слуху студентів факультетів мистецтв було застосовано діагностичні завдання, які також базувалися на *бінарних методах*:

- метод демонстрації музичного твору інтегрувався із методом вербальної характеристики різних нюансів сили звучання, динаміки як засобу музичної виразності у контексті поточного аналізу музичної форми і драматургії;

- метод демонстрації інструментальних (вокальних або хорових) творів поєднувався із методом вербальної характеристики тембрального забарвлення, притаманного різним музичним інструментам, у контексті забезпечення музичної виразності під час інтерпретації.

Також було застосовано метод *порівняльного аналізу* регістрових, фактурних, ладових та темпо-ритмічних елементів тембру; методику І. Грінчук, О. Бурської «Діагностика музично-виконавського мислення: інструментарій» [4, с. 202-221].

Зауважимо, що методика формування в студентства музичного слуху була розроблена для упровадження в процес інтегративного фахового навчання, яке передбачає рівні міждисциплінарної інтеграції як в межах однієї освітньо-професійної програми, так і між навчальними курсами різних освітньо-професійних програм [10; 12; 14; 15]. Так, дослідниця І. Токарева, характеризуючи інтегративне навчання, наводить наукову позицію Т. Родеса щодо інтегративного навчання, який окреслює сутність інтегративного навчання у контексті формування в студентства умінь «...будувати прості зв'язки між різними ідеями та досвідом, здатності поєднувати та переносити навчальний досвід у нові, складні ситуації, що виникають у контексті академічного навчання і за його межами» [12, с. 5].

Отже педагогічна діагностика щодо визначення стану сформованості в студентів факультетів мистецтв досліджуваного феномену була розроблена із урахуванням максимальної інтеграції навчальних курсів. Діагностичні заходи охоплювали як музично-теоретичні («Сольфеджіо», «Гармонія», «Аналіз музичних творів» тощо), так і диригентсько-хорові («Хорове диригування», «Хоровий клас», «Читання хорових партитур» тощо), вокальні («Постановка

голосу», «Вокал», «Методика викладання вокалу» тощо), інструментальні («Основний музичний інструмент», «Додатковий музичний інструмент», «Оркестровий клас» тощо) навчальні курси.

Наведемо аналіз діагностичних заходів по кожному структурному компоненту досліджуваного феномена.

Педагогічну діагностику, спрямовану на з'ясування в студентів факультетів мистецтв стану сформованості *ладово-гармонічного* структурного компоненту музичного слуху за критерієм «*Міра асиміляції музичною свідомістю майбутніх учителів музики вертикальних акордових структур*», було розпочато із діагностичних заходів щодо *першого показника* – вияву здатності студентів до сприймання й фіксації ладово-функціональних особливостей інтервальних та акордових вертикальних співзвуч.

В якості діагностичних заходів було обрано і залучено *комплекс* таких *діагностичних завдань*, які базувалися на таких *методах*:

- метод усного слухового аналізу послідовностей з 3-4 гармонічних інтервалів в межах однієї тональності із обов'язковою класифікацією ладу (мажор або мінор), визначенням точних назв інтервалів, а також конкретизацією ступенів ладу, на яких ці інтервали розміщуються (інтеграція навчальних курсів «Сольфеджіо» та «Гармонія»);

- метод усного слухового аналізу послідовності з 7-8 акордів в межах однієї тональності із обов'язковою класифікацією ладу (мажор або мінор) і визначенням точних назв акордів і їх функцій (інтеграція навчальних курсів «Сольфеджіо» та «Гармонія»);

- метод усного слухового аналізу повного завершеного, повного незавершеного, серединного й перерваного кадансових зворотів з 4-6 акордів в межах однієї тональності із обов'язковою класифікацією ладу (мажор або мінор) і визначенням точних назв акордів і їх функцій (інтеграція навчальних курсів «Сольфеджіо» та «Гармонія»);

- слуховий диктант на матеріалі послідовності з 7-8 акордів в межах однієї тональності із повним завершеним кадансовим зворотом (інтеграція навчальних курів «Сольфеджіо» та «Гармонія»);

- метод визначення «на слух» ладової приналежності музичних творів або їх фрагментів у процесі їх демонстрації (інтеграція навчальних курів «Постановка голосу», «Хорове диригування», «Читання хорових партитур», «Основний музичний інструмент», «Сольфеджіо» та «Гармонія»).

Комплексна реалізація означеного діагностичного інструментарію продемонструвала наступні результати: 13,08 % студентів факультетів мистецтв змогли в повному обсязі виявити здатність до сприймання й фіксації ладово-функціональних особливостей інтервальних та акордових вертикальних співзвуч, засвідчивши високий рівень сформованості *першого* показника; 50,47 % респондентів виявили достатню здатність до сприймання й фіксації ладово-функціональних особливостей цих вертикальних співзвуч, засвідчивши середній рівень сформованості цього показника; 36,45 % студентів виявили низьку здатність до сприймання й фіксації ладово-функціональних особливостей означених вертикальних співзвуч, засвідчивши низький рівень сформованості цього показника.

Діагностування рівнів сформованості ладово-гармонічного структурного компоненту музичного слуху було продовжено за допомогою проведення діагностичних заходів щодо *другого показника* – наявності умінь розпізнавання гармонічних інтервалів і акордів у ладово-функціональному контексті на основі надання їм емоційно-образних характеристик.

В якості діагностичних заходів для встановлення рівнів сформованості цього показника було обрано і залучено комплекс таких діагностичних заходів, як: метод експертної оцінки, застосований на основі розробленої карти експертного оцінювання умінь студентів щодо надання емоційно-образних характеристик гармонічним інтервалам і акордам, а також умінь розпізнавання

означених співзвуч на основі наданих характеристик у ладово-функціональному контексті (інтеграція навчальних курсів «Сольфеджіо», «Гармонія», «Стильова гармонізація», «Акомпанемент та імпровізація»); метод аналізу результатів поточної та підсумкової атестації з навчального курсу «Сольфеджіо» у частині слухового аналізу; метод ладово-функціонального аналізу партитур (інтеграція навчальних курсів «Хоровий клас», «Оркестровий клас», «Хорове диригування», «Аналіз музичних творів»).

Комплексне використання наведеного вище діагностичного інструментарію дозволило окреслити наступні результати: 14,95 % студентів факультетів мистецтв продемонстрували в повному обсязі наявність умінь розпізнавання гармонічних інтервалів і акордів у ладово-функціональному контексті на основі надання їм емоційно-образних характеристик, що засвідчило високий рівень сформованості другого показника; 51,09 % респондентів виявили часткову наявність умінь розпізнавання гармонічних інтервалів і акордів у ладово-функціональному контексті на основі надання їм емоційно-образних характеристик, засвідчивши середній рівень сформованості цього показника; 33,96 % студентів не виявили умінь розпізнавання гармонічних інтервалів і акордів у ладово-функціональному контексті на основі надання їм емоційно-образних характеристик, розмістившись на низькому рівні.

Здійснені діагностичні зрізи щодо обох показників сформованості ладово-гармонічного компоненту музичного слуху дозволили охарактеризувати рівні сформованості цього компоненту у цілому.

Отже, на *високому* рівні сформованості ладово-гармонічного компоненту музичного слуху опинилось усього лише 14,02 % учасників констатувального експерименту, на *середньому* рівні знаходиться 50,78 % студентів, *низький* рівень посіли 35,20 % опитаних.

Продовження констатувального експерименту було реалізовано на основі проведення педагогічної діагностики, спрямованої на встановлення в студентів

стану сформованості *перцептивно-мелодичного* структурного компоненту музичного слуху за критерієм «*Ступінь перцептивно-інтонаційної готовності до сприймання звуковисотної інформації*».

Спираючись на наукову позицію Є. Ілліна, О. Хоружої, які визначають дефініцію «готовність» в якості мотиваційного утворення, яке засвідчує завершений процес осмислення особистістю власної психологічної установки [7; 13], ми визначили *перцептивно-інтонаційну готовність студентів факультетів мистецтв до сприймання звуковисотної інформації* в якості набутої особистісно-фахової характеристики, що засвідчує усвідомленість студента своєї психологічної установки на розвиток власної інтелектуально-слухової здатності сприймати, аналізувати, фіксувати у свідомості звуковисотну інформацію, відтворювати її вокально та інструментально на належному емоційно-художньому рівні, а також адекватно оцінювати якість її інтонування.

Перший показник сформованості перцептивно-мелодичного структурного компоненту музичного слуху – вияв здатності студентів до обробки і аналізу горизонтальних мелодичних структур у процесі звуковисотного сприймання. В якості діагностичних заходів було обрано і залучено комплекс діагностичних завдань, які також базувалися на *бінарних методах*, про які вже йшлося вище. Сукупне залучення наведеного вище діагностичного інструментарію дозволило окреслити наступні результати: 16,20 % студентів факультетів мистецтв продемонстрували в повному обсязі здатність до обробки і аналізу горизонтальних мелодичних структур у процесі звуковисотного сприймання, що засвідчило високий рівень сформованості першого показника; 44,86 % респондентів виявили достатню здатність до обробки і аналізу горизонтальних мелодичних структур у процесі звуковисотного сприймання й засвідчили середній рівень сформованості цього показника; 38,94 % студентів виявили низьку здатність до обробки і аналізу горизонтальних мелодичних структур у процесі звуковисотного сприймання, залишаючись на низькому рівні.

Другий показник сформованості перцептивно-мелодичного структурного компоненту музичного слуху – наявність умінь емоційно-забарвленого відтворення мелодії та оцінювання якості її інтонування.

З метою діагностування цього показника було обрано і залучено комплекс таких методів та діагностичних завдань, як: метод *сольфеджування* одноголосних інструктивних музичних зразків з листка, вокальних партій, хорових партій, одноголосних зразків мелодій інструментальних творів (інтеграція навчальних курсів «Спеціальний музичний інструмент», «Додатковий музичний інструмент», «Хорове диригування», «Хоровий клас», «Постановка голосу», «Вокал», «Оркестровий клас»); метод *усного оцінювання* якості інтонування музичних зразків, що застосовується безпосередньо після їх сольфеджування; модифікована методика «Діагностика самооцінювання студентами факультетів мистецтв власної перцептивно-інтонаційної готовності до сприймання звуковисотної інформації» за О. Хоружою [13, с. 238].

Сукупне залучення наведених вище діагностичних методів дозволило окреслити наступні результати: 14,95 % студентів факультетів мистецтв виявили в повному обсязі уміння емоційно-забарвленого відтворення мелодії та оцінювання якості її інтонування, що засвідчило високий рівень сформованості цього показника; 50,47 % респондентів виявили достатні уміння емоційно-забарвленого відтворення мелодії та оцінювання якості її інтонування, засвідчивши середній рівень сформованості цього показника; 34,58 % студентів виявили недостатні уміння емоційно-забарвленого відтворення мелодії та оцінювання якості її інтонування, розмістившись на низькому рівні.

Статистичні результати щодо розподілення студентів факультетів мистецтв за рівнями сформованості перцептивно-мелодичного компоненту музичного слуху довели в цілому недостатній рівень розвитку в них музичного слуху.

Реалізація комплексу діагностичних заходів, спрямованих на визначення в студентів факультетів мистецтв стану сформованості *тембрально-динамічного*

структурного компоненту музичного слуху (за аналогією до попередніх компонентів), виявила такі результати: на *високому* рівні сформованості темброво-динамічного компоненту музичного слуху опинилось усього лише 13,40 % учасників експерименту, на *середньому* рівні знаходиться 46,73 % студентів, *низький* рівень посіли 39,88 % опитаних.

Узагальнені дані констатувального експерименту за всіма компонентами сформованості музичного слуху в студентів представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Компоненти	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
<i>Ладово-гармонічний</i>	45	14,02	163	50,78	113	35,20
<i>Перцептивно-мелодичний</i>	50	15,58	153	47,66	118	36,76
<i>Темброво-динамічний</i>	43	13,40	150	46,73	128	39,88
У цілому	46	14,33	155	48,39	120	37,28

З огляду на узагальнений підрахунок сформованості музичного слуху в студентів факультетів мистецтв, поданий у таблиці 1, маємо можливість засвідчити суттєве відставання високого рівня, на якому в результаті констатувального експерименту опинилось лише 14,33 % респондентів, не тільки від середнього рівня, якого досягли 48,39 % респондентів, але й від низького рівня, який посіли 37,28% студентів.

Висновки. У процесі дослідження нами було встановлено, що музичний слух, який відноситься до спеціальних музичних здібностей людини, є динамічною здатністю особистості, що може формуватися, розвиватися й удосконалюватися у процесі фахового навчання студентів факультетів мистецтв. Ефективний розвиток музичних здібностей має носити комплексний характер, що впливає на розвиток певних різновидів музичного слуху, які відповідають означеним музичним здібностям, та передбачає залучення методології комплексного підходу в умовах інтегративного навчання.

Наведені результати констатувального експерименту підтверджують важливість упровадження експериментальної методики комплексного формування в студентів факультетів мистецтв музичного слуху, яка буде представлена в наших подальших дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи Курс лекцій : модульне навчання. Навч. посібник. Київ : ІСДО, 1993. 217 с.
2. Болгарський А. Г., Горобець Т. В., Шкоба В. А. Слухання музики у дошкільному навчальному закладі : навч.-метод. посіб. для студ. пед. коледжів та муз-пед. ф-тів вищ. навч. закл., муз. кер. ДНЗ. Луцьк : Твердиня, 2010. 177 с. : ноти.
3. Васильєва Г. З досвіду розвитку музичного слуху дітей за релятивною системою на початковому етапі навчання. *Музика в школі*: збірка статей. Київ: Музична Україна, 1972. Вип. 1. С. 81–93.
4. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методичні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
5. Грінчук І., Бурська О. Проблеми музичного мислення: теорія і методика розвитку. Діалектика музичного логосу та ейдосу: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 224 с.

6. Заїка О. Я. Розвиток художньо-творчих здібностей майбутніх педагогів засобами концертно-виконавської діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. 258 с.
7. Іллін Є. П. Мотивація і мотиви. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 512 с.
8. Кифенко А. М. Методика формування музично-слухової активності майбутніх учителів музичного мистецтва в навчальному хоровому колективі: дис. ... канд пед. наук : 13.00.02. Суми, 2019. 250 с.
9. Коваль О. В. Формування музичних здібностей школярів: психолого-педагогічний аспект. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. *Психолого-педагогічні науки*. 2018. № 1. С. 26 – 32.
10. Масол Л.М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 178 с.
11. Мозгальова Н. Г. Музичні здібності, їх сутність і розвиток в процесі інструментально-виконавської підготовки вчителів музики. *Педагогіка вищої та середньої школи* : збірник наукових праць. Кривий ріг, 2015. Вип.41. С. 45–51.
<https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/24bbeb4f-a507-429f-ad51-1d3359ca4f81/content>
12. Токарева А. В. Інтегративне навчання як один з перспективних напрямів розвитку сучасної освіти. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2014. № 2 (8). С. 184-187.
13. Хоружа О. В. Методичні засади формування етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2010. 242 с.
14. Цибульник З. Розвиток музичного слуху на сольфеджіо в контексті міжпредметних зв'язків. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 43, том 3, 2021. С. 57 – 65. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-3-9>

15. Ярошинська О. Освітній простір вищого навчального закладу як континуум для проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх фахівців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. Запоріжжя: КПУ, 2014. Вип. 35(88). С. 558 – 567.
16. Gordon, E. E. (1989). *Learning Sequences in Music: Skill, Content, and Patterns*. G.I.A. Publications, Inc. Chicago. 354 p.
17. Kodály, Z. (1974). *The Selected Writings of Zoltán Kodály*. Boosey & Hawkes. 239 p.
18. Seashore, C. E. (1938). *The Psychology of Music*. MCGRAW-HILL BOOK COMPANY, INC. New York and London.
19. Levitin, D. J. (2006). *This Is Your Brain on Music: The Science of a Human Obsession*. Dutton. 314 p.
20. Hindemith, P. (1946). *Elementary Training for Musicians*. Schott Music. 252 p.